

Annotatsiya: Mazkur maqolada tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishdagi o'rnini va ta'siri chuqur tahlil etilgan. Ilmiy asoslangan yondashuvlar orqali mikro, kichik va o'rta biznes vakillarining yalpi ichki mahsulot, bandlik, texnologik yangilanish, hududiy rivojlanish va davlat byudjetiga qo'shayotgan hissasi ko'rsatib berilgan. Tadbirkorlik subyektlarining innovatsion salohiyati, raqamli iqtisodiyotdagi roli, infratuzilmaga ta'siri va eksport salohiyatini kengaytirishdagi ishtiroki orqali milliy iqtisodiyotda qanday barqarorlik omiliga aylanishi asoslab berilgan. Shuningdek, maqolada mavjud tizimdagi to'siqlar va ularni bartaraf etish yo'llari bo'yicha ilmiy-amaliy tavsiyalar ham berilgan. Tadqiqot natijalari iqtisodiy siyosat, xususiyl sektorni rivojlantirish strategiyasi va hududiy iqtisodiy barqarorlik uchun nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qiladi.

Kalit so'zlar: tadbirkorlik subyektlari, iqtisodiy barqarorlik, kichik biznes, bandlik, innovatsiya, raqamli iqtisodiyot, hududiy rivojlanish, eksport, soliq imtiyozlari, transformatsiya, xususiyl sektor, iqtisodiy o'sish.

Kirish.

Bozor munosabatlari sharoitida mamlakat iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlashda tadbirkorlik subyektlari yetakchi harakatlantiruvchi kuchga aylanmoqda. Buning sababi shundaki, tadbirkorlik iqtisodiy erkinlik, innovatsion g'oyalar, samarali boshqaruv va bandlik yaratish kabi omillarni birlashtirgan holda, ishlab chiqarish tizimini moslashuvchan va raqobatbardosh tarzda shakllantiradi. Tadbirkorlik subyektlari faoliyatining asosiy mohiyati - resurslardan oqilona foydalanish, yangi

bozor segmentlarini egallash, xizmat ko'rsatish sifati va mahsulot innovatsiyasini oshirish orqali umumiy iqtisodiy tizimning harakatchanligini ta'minlashdan iborat.

O'zbekiston misolida qaralganda, so'nggi yillarda iqtisodiy islohotlarning markaziy yo'nalishlaridan biri sifatida tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash tizimi tubdan isloh qilindi. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik uchun huquqiy, institutsional, moliyaviy, soliq va kredit sohasida yaratilgan qulay shart-sharoitlar natijasida iqtisodiyotda ularning ulushi sezilarli darajada oshdi. Statistika ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yil holatiga tadbirkorlik subyektlari YaIMning 56 foizini, band aholining 75 foizini, sanoat ishlab chiqarishining 40 foizini va eksportning 33 foizini ta'minlagan. Bu ko'rsatkichlar orqali tadbirkorlikning nafaqat iqtisodiy jarayonlarda, balki ijtimoiy barqarorlik va hududiy rivojlanishda ham muhim o'rin egallayotganini ko'rish mumkin.

Tadbirkorlik subyektlari iqtisodiy tizimda bir nechta fundamental funktsiyalarni bajaradi.

Birinchidan, ular ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish tarmoqlarida yuqori dinamikani shakllantiradi. Moslashuvchanlik va bozorga tez integratsiyalasha olish xususiyatlari tufayli tadbirkorlik subyektlari iqtisodiy sharoitlar o'zgarishiga mos ravishda ishlab chiqarish hajmini, assortimentni yoki xizmat turlarini o'zgartira oladi.

Ikkinchidan, tadbirkorlik bandlikni ta'minlashning eng samarali vositasi hisoblanadi. Ayniqsa, ishsizlik muammosi yuqori bo'lgan hududlarda kichik biznesni rivojlantirish orqali yangi ish o'rinlari yaratiladi va mehnat resurslari mahalliy darajada safarbar qilinadi. Bu esa aholi daromadlarini oshirish, kambag'allikni qisqartirish va ijtimoiy himoya tizimiga tushayotgan bosimni kamaytirishga xizmat qiladi.

Uchinchidan, tadbirkorlik innovatsiyalar generatori sifatida ham faoliyat yuritadi. Xususiy sektor odatda texnologik yangiliklar, raqamli platformalar, avtomatlashtirilgan tizimlar va yangi mahsulot modellari ishlab chiqish orqali sanoatning modernizatsiyalashuvi va raqobatbardoshligini oshiradi. Tadbirkorlik subyektlari, ayniqsa startaplar, texnoparklar va kichik innovatsion korxonalar orqali ilm-fan va texnikaning real ishlab chiqarishga integratsiyasini ta'minlaydi. Bu esa

milliy iqtisodiyotda texnologik transformatsiyaning tezroq va kam xarajat bilan amalga oshirilishiga imkon yaratadi. Shu bilan birga, raqamli iqtisodiyot sharoitida internet asosida xizmat ko'rsatish, elektron tijorat, onlayn ta'lim, IT-xizmatlar kabi yo'nalishlar ham aynan tadbirkorlar tomonidan faol rivojlantirilmoqda.

To'rtinchidan, tadbirkorlik subyektlari hududiy rivojlanishni ta'minlaydi. O'z faoliyatini chekka yoki qishloq hududlarda boshlayotgan tadbirkorlik subyektlari o'sha hududda infratuzilmaning yaxshilanishiga, bozorlarning shakllanishiga, ish o'rinlari yaratilishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Bu esa mintaqaviy iqtisodiy nomutanosibliklarni yumshatadi, urbanizatsiya bosimini pasaytiradi, ichki migratsiya oqimini barqarorlashtiradi. Bundan tashqari, mahalliy resurslarga asoslangan tadbirkorlik modeli ekologik barqarorlik, transport xarajatlarining kamayishi va ijtimoiy kapitalning mustahkamlanishi bilan bog'liq ijobiy effektlarni yuzaga keltiradi.

Beshinchidan, tadbirkorlik davlat byudjeti daromadlar bazasini kengaytiradi. Soliqlar, yig'imlar, ijtimoiy to'lovlar orqali budjetga tushumlar ko'payadi. Shuningdek, tadbirkorlar homiylik, ijtimoiy loyihalarda ishtirok, mahalla hayotida faollik orqali fuqarolik jamiyati shakllanishiga hissa qo'shadi. Masalan, o'z faoliyatidan barqaror foyda olayotgan ko'plab tadbirkorlar maktablar, bog'chalar, sog'liqni saqlash muassasalariga ko'mak ko'rsatmoqda, tadbirlar va ijtimoiy tashabbuslarni moliyalashtirmoqda. Bu orqali davlat yuklamasining bir qismi bozorga ko'chmoqda.

Shuningdek, tadbirkorlik subyektlari tashqi iqtisodiy aloqalarni kengaytirishda ham muhim vositaga aylangan. Eksport imkoniyatlarini oshirish, xalqaro logistika tarmoqlariga kirish, xorijiy investitsiyalarni jalb qilish aynan xususiy sektor orqali faol amalga oshirilmoqda. Xalqaro sifat standartlari, marketing yondashuvlari, xorijiy brendlar bilan ishlash, qo'shma korxonalar yaratish kabi mexanizmlar orqali tadbirkorlik subyektlari milliy iqtisodiyotning globalashuv darajasini oshirmoqda. Bu esa milliy mahsulotlarning raqobatbardoshligini kuchaytirish, savdo balansi muvozanatini yaxshilash, eksport salohiyatini oshirishga xizmat qilmoqda.

Tadbirkorlik subyektlarining ijtimoiy jihatdan ham o'zni muhim. Xususan, yoshlar, ayollar, nogironligi bo'lgan shaxslar va ishsizlar qatlamini iqtisodiy jarayonlarga jalb qilishda, ularning o'z hayoti uchun mas'uliyat hissini kuchaytirishda tadbirkorlik faoliyati samarali vosita bo'lib xizmat qilmoqda. "Yoshlar daftari", "Ayollar daftari", "Temir daftar" kabi ijtimoiy mexanizmlar orqali ko'plab fuqarolarga tadbirkorlik qilish, kasb-hunar o'rganish, startaplar yaratish imkoniyati berilmoqda. Davlat tomonidan yaratilgan imtiyozli kreditlar, grantlar, soliq yengilliklari va subsidiyalar ushbu yo'nalishdagi tashabbuslarni qo'llab-quvvatlamoda.

Biroq, tadbirkorlik subyektlarining iqtisodiy o'sishdagi salohiyatini to'liq amalga oshirish uchun mavjud muammolarni bartaraf etish zarur.

Ulardan eng muhimi - kredit resurslarining yetarli emasligi, garov ta'minotidagi byurokratik to'siqlar, soliq yukining barqaror bo'lmasligi, kadrlar tanqisligi, raqamli savodxonlikning pastligi, ichki bozor infratuzilmasining zaifligidir.

Shuningdek, biznes yuritish madaniyati, huquqiy madaniyat va korporativ boshqaruv standartlarining yetarli darajada shakllanmaganligi ba'zi hollarda tadbirkorlik faoliyatining samarasini pasaytirmoqda. Bu muammolarni hal etish uchun esa davlat, fuqarolik jamiyati, ta'lim muassasalari va xususiy sektor o'rtasida uzviy hamkorlik zarur.

Demak, iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishda tadbirkorlik subyektlarining o'zni inkor qilib bo'lmaydigan darajada muhimdir. Ular orqali iqtisodiy tizimga yangilik, moslashuvchanlik, tezkor qaror qabul qilish qobiliyati, resurslardan samarali foydalanish madaniyati va barqaror o'sish modeli kirib kelmoqda. Shu sababli, davlat siyosati, moliyaviy institutlar, ta'lim tizimi va mahalliy hokimiyatlar tomonidan tadbirkorlikni rivojlantirish ustuvor strategik yo'nalishlardan biri sifatida belgilanishi lozim.

Tadbirkorlik - bu nafaqat iqtisodiy daromad manbai, balki jamiyatda ijtimoiy faollik, mas'uliyat, tashabbus va mustaqillik ruhini shakllantiruvchi madaniy hodisa sifatida ham qadrlanishi kerak.

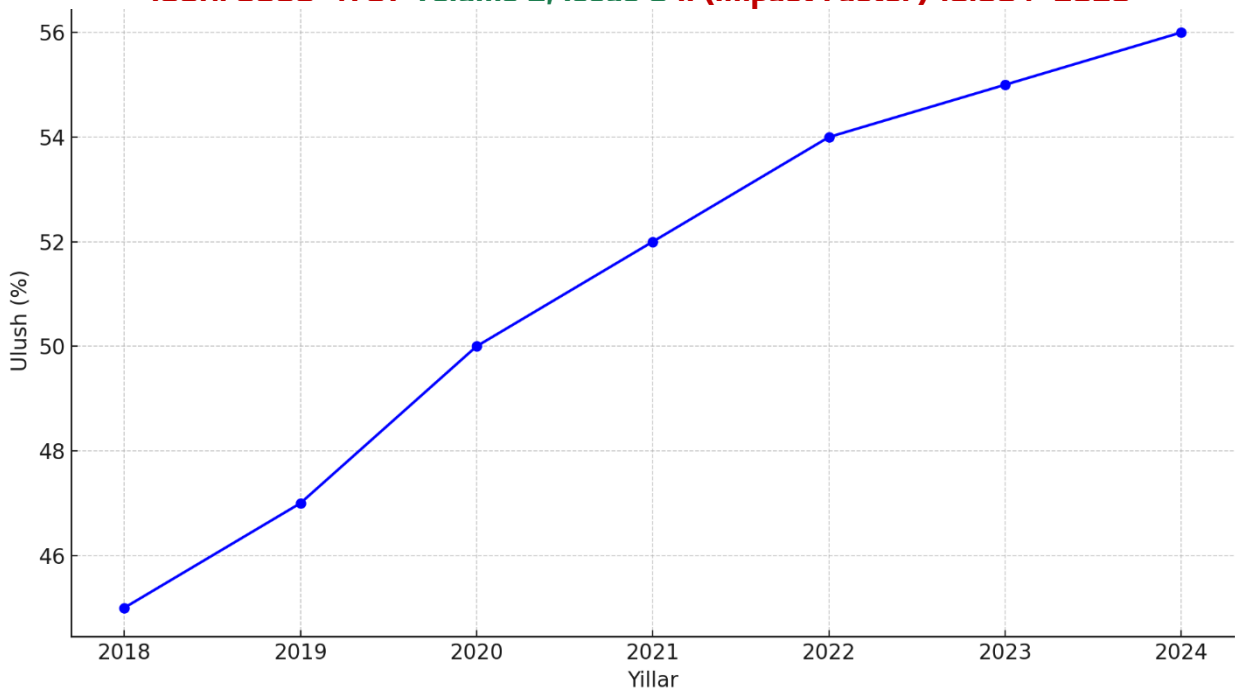
Tahlil va natijalar.

Tadbirkorlik subyektlari faoliyatining iqtisodiy o‘shish, makroiqtisodiy barqarorlik va ijtimoiy farovonlikka ta‘sirini aniqlashda chuqur tahlil va empirik asosga tayangan holda yondashuv muhim ahamiyatga ega. Bugungi kunda O‘zbekiston Respublikasida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar, xususan, iqtisodiyotni diversifikatsiya qilish, import o‘rnini bosuvchi ishlab chiqarishni rag‘batlantirish, hududlararo tenglikni ta‘minlash va bandlikni oshirish singari strategik yo‘nalishlarning amalda muvaffaqiyatli bajarilishi ko‘p jihatdan xususiy sektor, ya‘ni tadbirkorlik subyektlari salohiyatiga bog‘liq. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, aynan tadbirkorlik subyektlari iqtisodiyotda yangi o‘shish nuqtalarini yaratib, barqarorlikni ta‘minlovchi vosita sifatida xizmat qilmoqda.

Eng avvalo, tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiyotni tarkibiy jihatdan diversifikatsiyalashga qo‘shayotgan hissasi alohida e‘tiborga molikdir. Ayni paytda respublikada mavjud ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish korxonalarining katta qismini mikro va kichik biznes tashkilotlari tashkil etmoqda. Ularning tarmoq bo‘yicha taqsimlanishi, hududiy joylashuvi va mahsulot yo‘nalishi respublika iqtisodiyotining sektoral xilma-xilligini shakllantirishda asosiy omillardan biriga aylanmoqda. Masalan, qishloq xo‘jaligi, oziq-ovqat, yengil sanoat, qurilish materiallari, axborot texnologiyalari, xizmat ko‘rsatish, savdo va transport tarmoqlarida aynan tadbirkorlik subyektlari asosiy ishlab chiqaruvchilar va xizmat ko‘rsatuvchilar rolini bajarmoqda.

Statistik tahlillar shuni ko‘rsatadiki, 2020–2024 yillar davomida O‘zbekistonda kichik biznes subyektlarining yalpi ichki mahsulotdagi ulushi 52 foizdan 56 foizga, sanoatdagi ulushi esa 38 foizdan 44 foizga oshgan. Ayniqsa, xizmat ko‘rsatish sohasida bu subyektlarning ustunligi yaqqol sezilib, umumiy xizmatlar hajmining 72 foizini tashkil etmoqda. Bu jarayon mamlakat iqtisodiy modelining xomashyo eksportiga yo‘naltirilgan holatdan ishlab chiqarish va xizmatga asoslangan diversifikatsiyalangan iqtisodiyotga o‘tishini ko‘rsatadi.

Shuningdek, bu o‘zgarishlar mamlakat ichki bozori imkoniyatlarini to‘liq ishga solish, import hajmini kamaytirish, valuta oqimini ichki iqtisodiyotda ushlab qolish kabi ijobiy natijalarga olib kelmoqda.

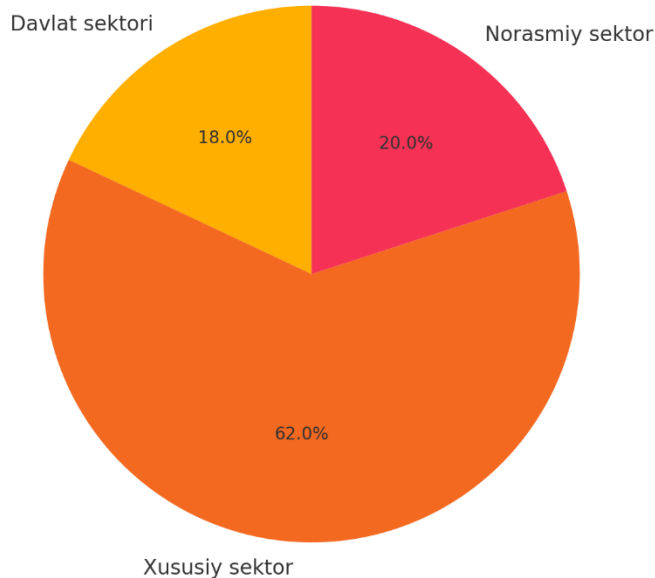

1-rasm. Tadbirkorlik subyektlarining YaIMdagi ulushi (2018–2024)

Bandlik masalasi bo'yicha tahlil etilganda, tadbirkorlik subyektlarining ishsizlikni kamaytirishdagi roli alohida e'tirof etiladi. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yil boshida O'zbekistonda iqtisodiy faol aholining 75 foizi aynan kichik biznes va xususiy sektor orqali band bo'lgan. Bu esa davlat sektoridagi bandlik hajmining sezilarli pasayishiga va budjet yukining kamayishiga olib kelmoqda. Bunday o'zgarishlar aholi daromadlarining barqarorligini oshirish, ijtimoiy muvozanatni ta'minlash va kambag'allik darajasini qisqartirishda muhim rol o'ynaydi. Biroq, bandlikning asosiy qismini tashkil etayotgan mikro korxonalar va oilaviy bizneslar ko'p hollarda rasmiy ro'yxatdan o'tmagan bo'lib, norasmiy bandlikning yuqoriligi bu sohaga oid islohotlarni chuqurlashtirish zaruratini ko'rsatmoqda.

Tadbirkorlikning ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikka ta'siri faqat bandlik bilan cheklanmaydi. U, shuningdek, soliqlar, yig'imlar va boshqa to'lovlardan orqali davlat byudjetiga doimiy daromad oqimini ta'minlaydi. 2023-yil yakunlariga ko'ra, O'zbekiston davlat budjeti daromadlarining 52 foizi xususiy sektor subyektlari tomonidan to'langan soliq va to'lovlardan iborat bo'lib, bu ko'rsatkich yildan-yilga ortib bormoqda. Bu esa davlat xarajatlarini moliyalashtirish, ijtimoiy dasturlarni amalga oshirish, infratuzilma loyihalarini kengaytirish imkonini yaratmoqda. Bunday

o'zgarishlar davlat moliyaviy mustaqilligini kuchaytiradi va iqtisodiy siyosatni tashqi kreditlarga bog'lanmagan holda yuritish imkoniyatini beradi.

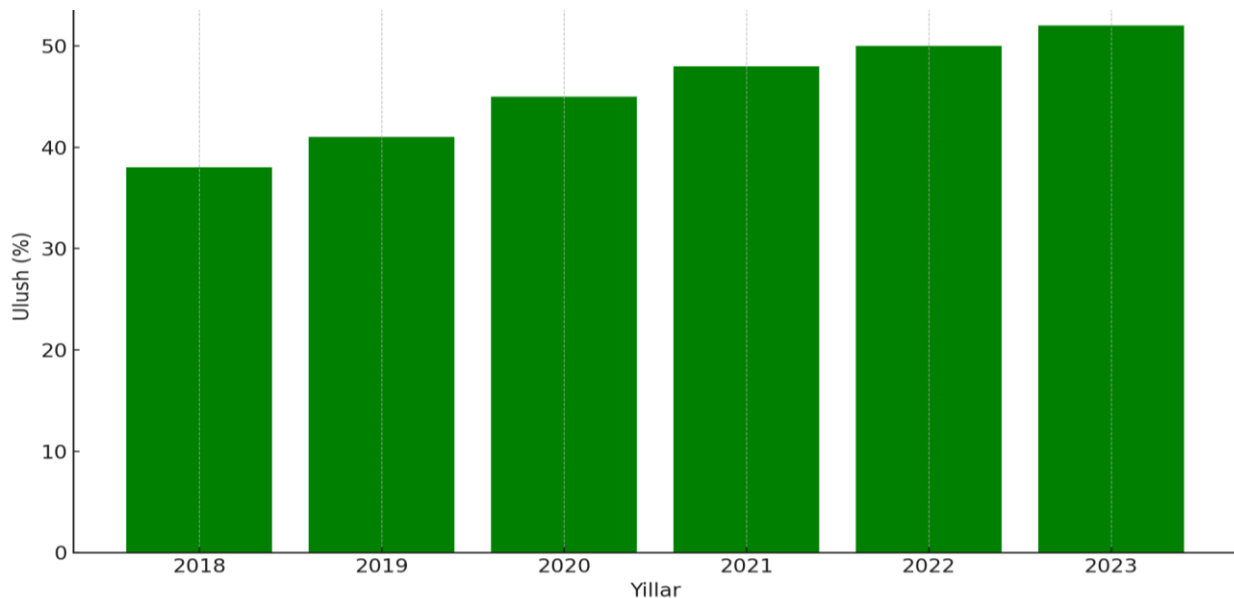
2-rasm. Band aholining sektorlar bo'yicha taqsimoti (2024)

Texnologik rivojlanish va innovatsiyalar sohasida ham tadbirkorlik subyektlarining o'rnini tobora kuchayib bormoqda. Innovatsion faoliyatni rag'batlantirish, texnoparklar, kichik innovatsion korxonalar, startap loyihalar uchun yaratilayotgan qulay muhit tufayli xususiy sektorda innovatsion faollik oshmoqda. Xususan, 2022–2024 yillar davomida yangi texnologiyalarni joriy etgan tadbirkorlik subyektlari soni 2,5 baravarga ortgan. Raqamli xizmatlar, onlayn platformalar, elektron savdo, axborot texnologiyalari asosida faoliyat yurituvchi korxonalar orqali milliy iqtisodiyotda yangi raqamli infratuzilma shakllanmoqda.

Bu esa nafaqat ishlab chiqarish, balki ta'lim, sog'liqni saqlash, moliya kabi xizmat ko'rsatish sohalarining ham sifatli rivojlanishiga turtki bermoqda.

Hududiy tahlil shuni ko'rsatmoqdaki, tadbirkorlik subyektlarining faolligi hududlar bo'yicha teng taqsimlanmagan. Bu holat infratuzilma, kredit resurslariga kirish, bozor yaqinligi va transport imkoniyatlari bilan bog'liq. Shunga ko'ra, hududiy iqtisodiy siyosatda tadbirkorlikni rivojlantirishga qaratilgan differensial yondashuv zarur bo'lmoqda.

Misol uchun, Navoiy viloyatidagi erkin iqtisodiy zona, Buxoro viloyatida turizmga asoslangan tadbirkorlik, Surxondaryo viloyatida agroklastlar asosida shakllangan model hududiy iqtisodiy faollikni kuchaytirishda samarali vosita sifatida e'tirof etilmoqda.

3-rasm. Xususi sektorning soliq tushumlaridagi ulushi (2018–2023)

Ijtimoiy tahlillar esa tadbirkorlikning aholining ijtimoiy ongiga, hayot sifati va farovonligiga ta'sirini ko'rsatadi. Tadbirkorlik orqali daromad manbaiga ega bo'lgan oilalarda turmush sharoiti yaxshilanmoqda, farzandlarning ta'lim sifati oshmoqda, ijtimoiy ishtirok darajasi kuchaymoqda. Shuningdek, tadbirkorlik insonda tashabbuskorlik, mustaqillik, rejalashtirish va javobgarlik madaniyatini shakllantirib, fuqaro faolligini oshiradi. Bu jihatlar jamiyatda o'zgarishlar, modern hayot tarziga o'tish, turmush madaniyatini yaxshilashda muhim omil sifatida xizmat qiladi. Demak, tahlillar ko'rsatmoqdaki, iqtisodiyotni barqaror rivojlantirishda tadbirkorlik subyektlarining hissasi ko'p qirrali, tizimli va strategik xarakterga ega. Ular iqtisodiy o'sish, bandlik, ijtimoiy muvozanat, byudjet barqarorligi, texnologik transformatsiya, hududiy rivojlanish, global integratsiya va fuqarolik faolligi kabi sohalarda bevosita ta'sir ko'rsatmoqda.

Shu bois, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlovchi siyosat, moliyaviy infratuzilma, soliq imtiyozlari, raqamli texnologiyalarni tatbiq etish, ta'lim va kasbga o'qitish

dasturlari orqali tadbirkorlik salohiyatini to'liq ishga solish - iqtisodiy barqarorlikning kalitidir.

Xulosa.

O'zbekistonda tadbirkorlik subyektlari nafaqat iqtisodiy o'sishning, balki ijtimoiy barqarorlik, hududiy rivojlanish va innovatsion transformatsiyaning muhim omilidir. Kichik va o'rta biznes subyektlarining YaIMdagi ulushi, bandlikni ta'minlashdagi roli, soliq to'lovlari va texnologik yangilanishdagi faolligi orqali ular milliy iqtisodiyotning barqarorligini ta'minlovchi poydevorga aylangan. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, xususiy sektor orqali ishlab chiqarish samaradorligi, xizmatlar sifati, ichki bozor faolligi va xalqaro integratsiya darajasi yuksalmoqda. Shu bilan birga, mavjud infratuzilmaviy, moliyaviy va institutsional to'siqlarni bartaraf etish orqali tadbirkorlikni yangi bosqichga olib chiqish mumkin. Shu sababli, davlat siyosati doirasida tadbirkorlik subyektlarini qo'llab-quvvatlovchi kompleks tizimlarni yanada takomillashtirish, mahalliy innovatsiyalarni kengaytirish va tadbirkorlik madaniyatini shakllantirish orqali barqaror iqtisodiy rivojlanishga erishish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 3 декабрдаги “Кичик бизнес ва хусусий тadbirkorlikни қўллаб-қувватлашнинг қўшимча чора-таdbirlari тўғрисида”ги ПҚ–447-сон қарори.
2. Давлат статистика қўмитаси. Ўзбекистонда кичик бизнес ва хусусий тadbirkorlik: таҳлилий маълумотлар тўплами. – Тошкент, 2024.
3. Ахмедов Ш.Ш. Малое предпринимательство в Узбекистане: проблемы и перспективы развития. – Ташкент: Фан, 2020. – 212 с.
4. Тошматов И.И. Частный сектор как драйвер устойчивого экономического роста // Экономика и инновации. – 2023. – №2(41). – С. 54–59.
5. Qodirov A., Xolmatov D. va b. Xalqaro iqtisodiy munosabatlar: darslik – Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. – 328 b.
6. World Bank. Doing Business 2020: Comparing Business Regulation in 190 Economies. – Washington, DC: World Bank, 2020.